

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 14.10.2023

Kabul / Accepted: 24.02.2024

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1376013

**DOMLAR'DA MÜZİSYENLİK GELENEĞİ: DİYARBAKIR İLİ
KAYAPINAR İLÇESİ ÖRNEĞİ**

Zozan YILDIZ*

Öz

Bu makalede, Domlar'da müzik eğitiminin nasıl olduğu ve nasıl devamlılık sağladığı ele alınmaktadır. Diyarbakır ili ve nahiyelerine bağlı yerleşim yerlerinde müzisyenlik meslekleriyle tanınan Domlar, ağırlıklı olarak davul ve zurna icracılığıyla Diyarbakır kültüründe önemli bir role sahiptirler. Domlar'da müzisyenliğin aile mesleği olmasından dolayı, çocuğun müzikal bir ortamda doğması ve etrafının müzikal bileşenlerle sarmalanması, bu mesleğe yönelmesi bakımından oldukça etkin bir nedendir. Müzikal bir ortamda doğan Dom çocukları bir bakıma maruz kaldığı müziği dinleyerek, taklit ederek, kendi yaratıcılık gücüyle ebeveynin icra ettiği enstrüman modellerini oluşturmaktadırlar. Tasarlanan enstrüman modelleriyle, taklit becerilerini geliştirerek, müzisyenlik mesleğine adım atmaya başlamaktadırlar. Diyarbakır Kayapınar ilçesindeki Domlar'ın, toplumsal değer yargılarına göre müzisyenlik geleneğinin, erkek çocuklar üzerinden devam ettirilmesi uygun görülmektedir. Kız ve erkek çocukları aynı ortamda büyümesine rağmen, erkek çocuğun bu meslekte yerini alabilmesinin koşulları sağlanmaktadır. Ebeveynlerin erkek çocuğu bu mesleğe zorlamaları, ödüllendirerek teşvik etmeye çalışmaları, kendi iş ortamlarına çocuklarını götürmeleri, çocuğun bu mesleği devam ettirmesinde etkilidir. Ekonomik nedenlerle, Dom erkek çocuklarının da aileye maddi açıdan destek olabilmesi için, erkek çocuklar hızlı biçimde mesleğin içerisine koyulmakta ve bu durumla beraber aile tarafından zorunlu biçimde eğitime çalışılmaktadır. Bu zorunluluk, baskı ve farklı yöntemlerle de yapılmaktadır. Bunun yanı sıra birçok kültürel ve sosyal nedenlerle, müzisyenlik mesleği bir gelenek halinde devamlılık sağlamaktadır.

Domlar, yerleşik yaşama geçmeden önce konar-göçer bir yaşam biçimine sahiptiler. Yerleşik hayata geçmeye başlamaları, müzik yaşamlarına da etki etmiştir. Kentlere göçlerin başlamasından önceki dönemlerde, müzisyenlik mesleğini yoğun olarak Domlar'ın yaptığı bilinmektedir. Ancak günümüzde, bu mesleğe birçok kişi yönelmekte, bundan kaynaklı Dom müzisyenler iş bulmakta güçlük çekmektedirler. Kent yaşamında ötekileştirici söylemlere maruz kalan Domlar, müzisyenlik mesleklerinde de zorluklar yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda bu makale, Domlar'ın müzisyenlik geleneğini kültürel yapı ve sosyal bağlamlar içerisinde incelemeyi ve etnomüzikoloji alanına fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Makalenin kapsamı, Diyarbakır Kayapınar ilçesindeki Dom müzisyenlerle olan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin, sözlü tarih ve literatür kaynaklarından desteklenmesiyle oluşturulmuştur. Domlar'ın müzisyenlik geleneklerine, evdeki çalışmalardan sahneye taşınmasına kadar, çeşitli örneklemeler yapıp fotoğraflarla desteklenmiştir. Domlar'ın, Diyarbakır ili müzik kültür mirasında önemli bir yerleri olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu makale, Domlar'ın müzisyenlik geleneklerinin anlaşılması, akademik çalışmalarda yer edinmesi ve bu konuda daha sonrasında çalışmalar yürütecek olan araştırmacılara bir öneri olması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Domlar, müzisyenlik, gelenek, davul-zurna.

* Araştırma Görevlisi, Ardahan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Türk Halk Oyunları Bölümü, Ardahan/ Türkiye.zozanyildiz@ardahan.edu.tr ORCID: 0000-0002-9097-1219.

MUSICIANSHIP TRADITION IN DOM COMMUNITY: THE EXAMPLE OF KAYAPINAR DISTRICT OF DIYARBAKIR PROVINCE

Abstract

This article discusses what music education is like in the Doms and how it provides continuity. Doms, who are known for their profession as musicians in Diyarbakir province and its settlements, have an important role in Diyarbakir culture, mainly by performing drums and zurna. Since being a musician is the family profession among the Doms, being born in a musical environment and being surrounded by musical components is a very effective reason for the child to turn into this profession. Dom children born in a musical environment, in a way, listen to and imitate the music they are exposed to, and with their own creativity, they create models of instruments played by their parents. They begin to step into the profession of musicians by improving their imitation skills with the designed instrument models. According to the social values of the Doms in Kayapınar district of Diyarbakir, it is deemed appropriate to continue the tradition of musicianship through boys. Although girls and boys grow up in the same environment, conditions are provided for boys to take their place in this profession. Parents forcing their sons into this profession, trying to encourage them by rewarding them, and taking their children to their own work environments are effective in the child's continuing this profession. For economic reasons, efforts are made to quickly put Dom boys into the profession so that they can financially support the family and with this situation, the child is forced to be educated by the family. This obligation is also done through pressure and different methods. In addition, the profession of musician maintains continuity as a tradition for many cultural and social reasons.

Doms, used to have a nomadic lifestyle before settling down. Their transition to a settled life also affected their musical lives. It is known that in the periods before the migration to cities, Doms were mostly engaged in the profession of musicianship. However, today many people are turning to this profession therefore Dom musicians have difficulty finding work. Doms, who are exposed to marginalizing discourses in urban life, also experience difficulties in their profession as musicians. In this regard this article aims to examine and analyze the Doms musicianship tradition within the cultural structure and social context and to benefit the field of ethnomusicology. The scope of the article was created by supporting the data obtained as a result of interviews with Dom musicians in Kayapınar district of Diyarbakir province, oral history and literature sources. Various examples have been made to support Doms musicianship traditions, from home practices to stage performances, with photographs. Doms are thought to have an important place in the musical and cultural heritage of Diyarbakir province. For this reason, understanding the musicianship traditions of the Doms is important in terms of gaining a place in academic studies and being a resource for those who will do further studies on this subject.

Keywords: Diyarbakir, Doms, musicianship, tradition, drum and zurna.

Giriş

İnsan topluluklarının, farklı zamanlarda ve nedenlerle farklı yerlere göç ettiği bilinmektedir. Özellikle, dünyanın doğusundan batısına yönelik göçlerle birlikte, göç edenlerin ve kent ortamında bulunan insanların yaşamlarında önemli değişikliklere neden olduğu açıktır. Bu makalenin konusu da olan, Hindistan'dan göç ettikleri bilinen ve yerleştikleri bölgeler üzerinde farklı topluluk isimleriyle anılan Domlar; Avrupa'da Romlar, başta Suriye, Mısır ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu'da bulunan Domlar, Ermenistan, İran ve Orta Asya'da bulunan Lomlar olarak bilinmektedir (Fırat, 2022: 39-40). Diyarbakır sınırları içerisinde yaşayan ve önemli bir nüfusa sahip olan Domlar, çoğunlukla müzisyenlik meslekleriyle tanınmaktadırlar. Domlar'ın babadan oğula geçen müzisyenlik gelenekleriyle, bölgedeki kültürel yapıda rolleri önem arz etmektedir. Ancak müzisyenlik sadece babadan oğula geçen bir meslek olmamakla birlikte; Dom bir ailede doğan çocuk müzikal becerilerini dayısından, amcasından, dedesinden, ağabeyinden gibi aile büyüklerinden de öğrenebilmektedir. Bu öğrenim sürecindeki idoller değişkenlik gösterebilir olsa da geleneğin erkek bireyler üzerinden devamlılık sağladığı görülmektedir.

Dom çocuklarının, doğduğu an itibari ile müzik içerisinde varoluşları, mesleki hayatlarında bu geleneğin devamlılığının sağlanması bakımından önemlidir. Tarihsel olarak bakıldığında zaman göçebe hayatı yaşamış olan Domlar'ın, yakın tarihte müzikle uğraşanlarının da yerleşik yaşama geçtikleri görülmektedir. Yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte gerçekleşen sosyal dönüşüm, Dom kültürünün birçok ögesine etki etmiştir. Bu etkilerin yansımalarını, müzik alanında da görmek mümkündür.

Domlar'ın müzisyenlik kimlikleri ile tanınır olması, Domlar'ın müzisyenlik geleneklerinin incelenmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, Domlar'da müzisyenlik mesleğinin kültürel yapı içerisinde nasıl inşa edildiği ana sorusuyla, araştırmaya temel olan ve araştırma boyunca cevaplarının arandığı iki alt soru başlığı şu şekildedir;

- Domlar'da müzik eğitimi nasıldır?
- Domlar'da müzisyenlik mesleğinin devamlılığı nasıl sağlanır?

Bu soruların cevaplanması; Domlar'ın müzisyenlik mesleği konusunun anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır. Domlar'ın yalnızca müzik açısından değil, sosyal hayat içerisinde konumlarının anlaşılmasına da olanak tanıyacaktır. Bu etkilerin günümüzde Dom müzisyenlik geleneklerini nerede konumlandığı, gelecekte bu mesleğin nerelerde ve nasıl görülebileceği üzerine önemli problemlerin tartışılmasına zemin hazırlayacaktır.

Domlar'ın müzisyenlik gelenekleri incelenirken; tarihsel süreçleri, coğrafi dağılımları, göçleri, dilleri, dinleri, eğitim durumları, ekonomik yapıları ve bölgedeki diğer kültürlerle etkileşimleri ele alınmıştır. Bu yapıların incelenmesi, Domlar'ın müzisyenlik mesleklerinin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu doğrultuda makale, Domlar'ın müzisyenlik geleneğini, kültürel yapı ve sosyal bağlamlar içerisinde inceleyip çözümlemeyi amaçlamaktadır. Makale Diyarbakır Kayapınar ilçesindeki Dom müzisyenlerle yapılan kişisel görüşmeler kapsamında sözlü tarih yaklaşımı ve literatür kaynaklarından desteklenmesiyle oluşturulmuştur. Domlar, Diyarbakır dışındaki şehirlerde de ikamet etmelerine karşın, bu çalışma yalnızca yukarıda belirtilen ilçedeki yaşayan Domlar üzerinden yürütülmüştür. Örneğin, literatür incelemelerinde Domlar'ın Mardin ilinde de yaşadıkları ve Mardin kültürü üzerinde önemli bir yere sahip oldukları görülmektedir. Bu konuda özgün çalışmalardan biri, Mahir Mak ve Belma Oğul'un "Mardinli Koçerler" makalesinde, Domlar'ın Mardin'deki yerel isimlendirmeleri olarak Koçerler'in müzisyenlikleri ve kültür üzerindeki rolleri ele alınmıştır (Mak & Kurtişoğlu, 2018).

Bu makalede yararlanılan görüşme yönteminde, görüşmeler Dom olmayan ve bu konuda bilgi sahibi olan kişilerle de gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerle görüşmeler yapılmasının sebebi de Domlar'ın bölge halkı ile olan etkileşimlerini, Dom olmayanların görüşleriyle de karşılaştırmalar yapılabilmesi için gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler; Feride Koçer, Süphan Koçer, Mehmet Tekin, Nihat Bilici, Seyfettin Davulcu, Hüseyin Senen ile; 5 Kasım ve 8 Kasım 2022 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde:

- Müziği kimlerin icra ettiği,
- Dom toplumunda müziğin yeri ve önemi,
- Hangi ortamlarda icra edildiği,
- Müzikal eğitimin ne zaman ve hangi enstrümanlarla başladığı,
- Usta çırak ilişkisi,
- Çocuğun bu mesleğe yönelmesinin altında yatan sebepler,
- Dom müzisyen görüşmecilerinin, müzisyenlik süreçlerinde yaşadıkları ilginç olaylar ele alınmıştır.

Bu geleneğin babadan oğula geçmesi sürecinde, kız çocuklarının bu meslekteki rollerinin ne olduğu üzerine de değinilmektedir. Domlar'daki müzisyenlik mesleği geleneğinin, Diyarbakır ili müzik kültürüne önemli derecede etki edeceği öngörülmektedir. Görüşme ve literatür verileriyle ilişkili olarak ortaya çıkan bu düşünceleri temellendirmek üzere, aşağıdaki tartışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Diyarbakır Kültürü İçinde Domlar

Domlar'ın tarihsel süreçleri ve nereden geldikleri konusunda, çeşitli görüşler bulunmaktadır. Akademik çalışmalarda dile getirildiği üzere, Roman toplulukların dünyanın çeşitli ülkelerine yayılmadan önce yaşadıkları ülke, başka bir deyişle anavatanları Hindistan olarak kabul edilmektedir (Yanıkdağ, 2021: 66). Yakın geçmişe kadar süren Çingene göç hareketlerinin, 5. ve 11. yüzyıllar arasında başladığı, konuyla ilgili tarihçiler nezdinde kabul görmektedir. Çingenelerin dünya üzerine dağılmalarında izledikleri güzergâhlar, birtakım teoriler ve dilbilimsel bulgular temelinde açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre birinci Çingeneler grubu Avrupa'da bulunan Rom'lar; ikinci grup Çingeneler başta Suriye, Mısır ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu'da bulunan Domlar; üçüncü grup ise Ermenistan, İran ve Orta Asya'da bulunan Lomlar olarak bilinmektedir (Fırat, 2022: 39-40). Diyarbakır ili de büyük bir Dom nüfusunu barındırmaktadır. *Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Domlar* belgesinde, bu nüfusun gayri resmi rakamlara göre, 15 bin civarında olduğu belirtilmekte ve bu bölgedeki Domlar'ın dini yapılarının da Müslüman olduğu görülmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=DMDECE6t1kM>).

Diyarbakır'da yaşayan Domlar'a, halk tarafından çeşitli isimler verilmektedir. Halk arasında *Qereçi*, *Çingene*, *Mıtrıb*, *Âşık*, *Koçer* gibi farklı isimlerle de anılmaktadır. Fakat tüm bu isimlendirmelerin, kullanıldığı aynı yerleşim yerlerinde ikamet eden, Dom olmayan insanlar tarafından sarf edilen, ötekileştirici söylemler olduğu bilinmektedir. Feride Koçer¹, Lice'de² Dom yerine, Mıtrıb kavramının tercih edildiğini, hâlbuki her iki kavramın da aynı topluluğu ifade etmek üzere kullanıldığını belirtmektedir (KK-3). Bayram Kahraman'ın doktora tezinde(2014: 133), Diyarbakırlılara değişik gruplarla komşuluk yapmak isteyip istemedikleri üzerine yapılan anketlerde, Çingene gruplarına karşı bir ön yargının olduğu istatistiksel veriler sonucunda elde edilmiştir. Bu sonuca göre, "öteki"ye yönelik tutumlar bakımından bize ipuçları vermektedir. Dom müzisyenlerle yapılan görüşmelerde, toplumun bir bölümünün onlara aşağılayıcı bir gözle baktıklarını ve bu durumun Domlar hakkında kötü algıların yayılmasından kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Toplum bilinçlendikçe, bu algının ortadan kalkabileceği öngörülmektedir.

Domlar, Diyarbakır'da belli bölgelerde bir arada yaşamaktadırlar. Sözlü tarih verilerine göre, Diyarbakır'da Hatboyu civarında kırsal alandan şehir merkezine göçten önce, Domlar'a ait yaklaşık 40-50 çadırın bulunduğu ifade edilmektedir. Domlar'ın bu bölgede Mart ayı sonunda çadırlarını kurup, Eylül-Ekim aylarının sonuna doğru bu şekilde yaşadıkları bilinmektedir. Domlar, bu dönemin dışında kalan sürelerde yani kış aylarında; köhne evlerde, kirası ucuz evlerde kalırlardı (KK-6). Domlar'ın göçebe ve yerleşik alandaki yaşam tarzlarından sepetçilik, çerçilik, bohçacılık, toplayıcılık, çalgıcılık ve hatta dişçilik vb. zanaatlarını icra ederken buldukları şehirde; birbirinden farklı köy ve kasabalara, bazen de şehir sınırları dışına kısa süreli göç hareketlerinde buldukları bilinmektedir. Bu dönemde Domlar'ın geleneksel meslekleri nedeniyle, *Perev*³ olarak gördükleri kimseler, halk tarafından kabul görmüş ve onlarla ilişkilerinde günümüze oranla daha az sorun yaşadıkları bilinmektedir. Dom toplumunda yerleşik hayata geçmeden önceki çadır yaşamlarında, annelerin genellikle toplayıcılık yaparak çocuklarını büyüttükleri;

köyden köye dolaşıp, yemeklerini köyden toplayarak geçimlerini sağladıkları bilinmektedir. Kız ve erkek çocuklarının, iş bölümü hakkında da bir ayırım olduğunu söylemek mümkündür. Feride Koçer ailesinin kalabalık olduğu ve geçim sıkıntısı yaşadıklarından, kız çocuklarının okul sonrasında nakış kursuna gittiklerini ve aileye ekonomik olarak katkıda bulduklarını ifade etmektedir (KK-3). Aynı zamanda müzisyenlik mesleği ile ilgilenen erkek bireylerin, genellikle davul ve zurna icra ederek, ekonomik gelir elde edildiği söylenmektedir.

Özgürlüklerine düşkün bir toplum olarak görülen Domlar'ın, yaşam stilleri de bir yere bağlı kalmadıklarını göstermektedir. Domlarla ilgili sözlü tarih çalışmalarından elde edilen bilgilere göre, özellikle göçebe hayatı yaşadıkları dönemlerde, müzisyenlik mesleği onlar için önemli bir maddi gelir kaynağıydı. Ve Domlar sadece müzisyenlik yaparak, iyi bir gelir elde edebilmekteydi. Düğünlerin bir hafta boyunca sürdüğü yoğun dönemlerde, Dom müzisyenlere ulaşmanın oldukça zor olduğu bilinmektedir (KK-2). Bölgede müzisyen deyince Domlar akla gelmekteydi, çünkü neredeyse bütün köy düğünlerinde Domlar müzisyenlik yapıyorlardı (KK-6). Kentleşmeler sonucunda köylerin boşaltılıp şehirlere yerleşimin başlamasıyla beraber, Domlar da buna bağlı olarak, yerleşik hayata geçmeye başladılar.

Diyarbakır Domları'nın 1990'lardan itibaren, kırsal kesimde yaşayanların şehir merkezine gelmesi ve devletin yönlendirmesiyle büyük oranda göçebeliliği terk edip, yerleşik düzene geçtikleri görülmektedir. Bayram Kahraman bu göçlerin sebeplerini terör ve şiddet olaylarından dolayı yaşanan zorunlu göçlerin yanı sıra; işsizlik, eğitim, kan davaları, sağlık ve diğer sebeplerin etkisi ile yaşandığını belirtmektedir (2014: 32). Bu sebeplerle kırsal bölgelerden, civar il ve ilçelerden, Diyarbakır'ın şehir merkezine doğru yoğun göçler yaşanmıştır. Bu süreçte Domlar'ın, daha özgür konar-göçerlik hayatlarından yerleşik hayata geçişleriyle, sosyal ve kültürel anlamda birçok değişimi ve dönüşümü de gerçekleştiği söylenebilir. Dom müzisyenler, yaşadıkları konar-göçerlik dönem şartları sebebiyle eğitim-öğrenim süreçlerinin oldukça güç olduğunu, yerleşik yaşamla birlikte bir düzene girdiğini belirtmektedirler (KK-2; KK-5). Dolayısıyla yerleşik yaşamla birlikte, çocuklarını okula gönderebilmelerinin daha rahat olduğu ifade edilmektedir.

Dom çocuklarının okullarda eğitim görmesi, Türkçe dilini öğrenmeye başlamalarına da etki etmektedir. Ayrıca, Diyarbakır'da Kürtlerin yoğunlukta olması, Kürtçe dilinin de yaygın olarak bilinmesini etkilemektedir. Domlar'ın Kürtçe'yi de bildikleri ve Kürtlerle iletişimde bu dili konuştukları görülmektedir. Ancak Diyarbakır ilinde yaşayan Domlar'ın kendilerine ait "*Domari*" dili vardır. Domlar bu dili, kendi aralarında kullanmaktadırlar. Fakat yapılan görüşmelere göre, Dom çocuklarının Domari dilini kendi aralarında az konuştukları için bu dile yeterli derecede sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun sebebi sorulduğunda ise Feride Koçer şöyle belirtmektedir; "Biz çocuklarımız öğrenmesin bu dili dedik. Artık çocuklar okula gidip Türkçe öğreniyorlar zaten. Artık onlara para lazım, bu Domluktan bir şey gelmiyor, hep aç kalıyorlar. Sadece karınları doyuyor başka hiçbir şey koyamıyorlar üstüne... (KK-3)". Bu ifadeler her ne kadar sitem dolu olsa da, bölgedeki bütün Domlar için geçerli değildir. Ancak görüşme yapılan Dom müzisyenler de, Domari dilinin yalnızca kendi aralarında genellikle evde ebeveynler ile aile büyükleri tarafından konuşulduğu görülmektedir. Ancak aile büyükleri arasında da eskiye oranla daha az ve çocuklarla neredeyse hiç pratiği yapılmadığı bir dil halini almış olduğu söylenebilir. Bu dilin konuşulmaması, gelecek nesillere dilin eksikliğinin yanı sıra, Domlar'ın kültür aktarımında da kayıplar olabileceğini düşündürmektedir.

Dom toplumunun kaybolmaya yüz tutması sebebiyle, Diyarbakır'da 2017'de, *Diyarbakır Domlar ve Romanlar Kültür Dayanışma Folklor Gençlik ve Spor Kulübü Derneği* (DOMDER) adında dernek kurulmuştur. Bu dernekte Domlar'ın istihdamı, ekonomik ve toplumsal hayata entegrasyonu, görünür kılınmaları ve ayrımcılıkla mücadele gibi misyonların yanı sıra, Dom kadınlara yönelik kurslar düzenlenmeye başlamıştır. *Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Domlar* belgeseli⁴ Domlar'ın kaybolmaya yüz tutmuş kimlikleri hakkında problemleri ele alan ve DOMDER'in tam da bu sebepten kurulduğunu anlatan belge özelliği taşımaktadır. Dom etnik kökenli Tezen Gezer, *Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Domlar* belgeselinde, Dom kadınının yaşamla mücadele etmede diğer guruplardan daha zorlu bir hayatlarının olduğunu öne sürmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=DM DE Ce6t1kM>).

Tam da bu noktada, Diyarbakırlı Domlar'ın kurduğu DOMDER'in, İstanbul Merkezli Sıfır Ayrımcılık Derneği ve Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı iş birliği ile Diyarbakır'ın Yeniköy mahallesinde kurulan eğitim merkezinin, bir dizi meslek kursu düzenlediği görülmektedir. Domlar'ın istihdamı, ekonomik ve toplumsal hayata entegrasyonu, görünür kılınmaları ve ayrımcılıkla mücadele gibi pek çok amacı olan bu kurslar dizisinin hedefi kadınlardır. Dom kadınlar için kendi iş sahalarındaki dokuma, sepet gibi ürünleri de ekleyerek kendi iş sahalarında bir ticari alan yaratabilmeleri amacıyla projeler yürütülmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=DMDECE6t1kM>). Fakat Dom müzisyenlerle yapılan görüşmelerde, bu dernekte müzisyenlik meslekleri açısından bir faaliyet yürütülmediği ve bu konuda derneğin destek sağlamadığı ifade edilmektedir (KK-2; KK-5). Yerleşik bir yaşam stiline geçen Dom müzisyenler, kamusal alanlarda da görünürlük kazanmayı arzu etmektedirler.

Konar-göçerlik yaşam tarzından yerleşik düzene oturmaya çalışan Dom toplumunun, diğer toplumlara göre daha kapalı bir toplum olduğu bilinmektedir. Ancak, bu durum zaman içerisinde değişmiş olup diğer kültürlerle etkileşim içerisinde olmuşlar. SüphanKoçer:

“Domlar'da eskisi gibi değiller. Eskiden bir düğünleri olsa, sadece kendileri olurdu. Bir tane yabancı⁵ bulunamazdı. Şimdi öyle değil. Onlar da artık diğer kültürlerle, milletlerle karıştılar. Artık milletle yakınlaştılar. Evliliklerle birlikte genişlediler. Gençler birbirlerini beğendikten sonra, benim için Dom olması önemli değil diyor ve etnik yapıya bakmıyorlar. Yani kimse Dom olup olmadığına bakmıyor” (KK-4).

Bu durumun evlenme geleneklerinde birtakım değişimlere uğramış olduğu belirtilse de, Dom müzisyenlerin etnik yapıları nedeniyle, mesleklerini icra ettikleri alanların kısıtlandığı görülmektedir. Müzik icra alanlarındaki organizatörlerin, müzisyen Dom olduğu için iş vermemekte ve diğer bölge halkına göre Domlar'ı alt sınıfta değerlendirmiş oldukları görülmektedir. Bu durumun, Dom müzisyenlerin yakındığı bir sorun haline geldiği görüşmelerde belirtilmektedir. Bu tür problemlerden Dom müzisyenlerin birçoğunun hala müzisyenlik mesleğiyle uğraşmasının yanı sıra birçoğunun da başka işlere yöneldiği görülmektedir.

Domlar'da Müzisyenlik Geleneği

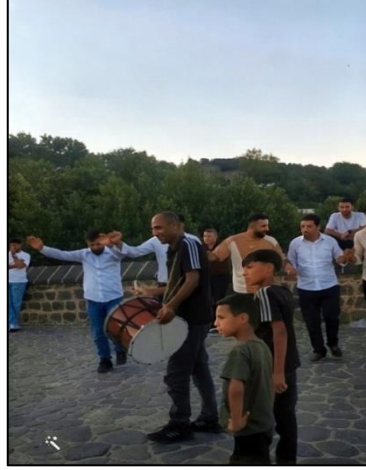
Domlar'da müzisyenlik mesleği incelendiği zaman, müziğin Domlar'ın hayatında çok önemli bir yerinin olduğu ve yaşamlarının çoğunlukla müzik ile şekillendiği görülmektedir. Süphan Koçer; “Müzik, bizim için her zaman her şeydir” (KK-4). Çocukluktan beri müzikle yetiştiği için, sadece maddi açıdan değil manevi boyutunun da çok değerli olduğunu belirtmektedir. Domlar'da müzisyenlik mesleğini yapanların, bu işi ciddi anlamda severek ve değer vererek yaptıkları görülmektedir. Müzik ve eğlence, Domlar'ın sosyal yaşam öğelerindedir. Özellikle düğün ortamlarında herkesin oynaması, sıkıntının stresin orada yeri olmaması, Dom müzisyenlerin ruhen ve bedenen kendini o ortamda daha iyi hissetmesine sebebiyet vermektedir (bkz. Resim1)

Resim 1. Dom müzisyenler (Yıldız, 2023)

Domlar'daki müzisyenlik mesleği, büyük oranda babadan-oğula geçen yapıya sahip bir meslektir (bkz. Resim 2). Domlar'da bu meslek, aile boyu kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenek halindedir. Bu mesleğin içerisinde kız çocukları görülmemektedir. Kız çocukları da erkek çocuklarıyla birlikte aynı evin içerisinde büyümekte fakat belli bir yaştan sonra uğraş alanları farklı olmaktadır. Kız çocuğu belli bir yaştan sonra çocuk sıfatından çıkmakta olup, daha çok ev işlerine yönelmektedir. Davulcu; kız kardeşlerinin henüz 3-4 yaşlarında iken evde duyulan enstrüman seslerine meraklarının olduğunu ve müzik ile ilgilendiklerini

belirtmektedir (KK-2). Fakat çocukluk sürecinin ardından, kız kardeşlerinin müzikle uğraşmadıklarını, müzisyenlik mesleğinin kadın fiziğine ve yaşam şartlarına uygun görülmediğini de eklemektedir. Toplumsal algılardan kaynaklı, kadının bu mesleğe uygun görülmediği söylenebilir. Dom erkek çocuklarının müzisyenlik mesleğine yönelmesi için oluşturulan ortam koşulları, kız çocukları için sağlanmamaktadır. Ve bu nedenle kadının müzisyenlik mesleğindeki yeri, çocukluk döneminde evdeki çalışmalara katılımından öteye gidememektedir.

Resim 2.Dom müzisyen ve erkek çocukları (Yıldız, 2023)

Domlar'ın müzisyenlik mesleğine yönelmelerinin en büyük sebeplerinden birisi, bu işin aile mesleği olmasından dolayı, mesleğin içerisinde doğmuş olmalarıdır. Yani bir Dom ailede doğuyorsan eğer, mesleğin doğuştan belli olmaktadır (bkz. Resim3). Bu konuda müzisyen Davulcu'nun yaşadıkları dikkat çekmektedir; "Babam daha ben doğmadan Malatya'dan hediye amaçlı, davul kasnağı getirtmişti. Ben davul çalmayı onunla öğrendim" (KK-2)⁶. Domlar'ın müzisyenlik mesleğine yönelmelerinin bir başka sebebi, bu mesleğin toplumun geri kalanı tarafından hor görüldüğü için ele alınmamasıdır. Bu noktada halkın müzik ihtiyacı, yörede hor görülen Domlar tarafından giderilmektedir. Çünkü Domlar'ın iş imkânları bağlamında alternatiflerin kısıtlılığı bakımından, onlar da müzikal anlamda herkesin yapmaya tenezzül etmediği mesleği, ekonomik açıdan gelir elde edebilmek için icra etmektedirler. Feride Koçer:

"2 oğlum var, bir tanesi henüz 10 yaşında bile değildi, babası davulu astı boynuna. Ve o yaştaki oğluma; çocuklar küçük, ben tek yetişemiyorum, ben zurnacıyım, sen de bana yardım et dedi.Babası zorla davulu astı boynuna. Davulu boynuna astığı zaman, davul boyunu geçiyordu. Yine de sen bunu çalacaksın diyordu. Yoksa biz aç kalacağız. Ekmek parası için, kalabalıktık ve geçinemiyorduk" (KK-3).

Resim 3.Dom çocuk müzisyen (Yıldız, 2023)

Dom aileleri incelendiğinde, genel olarak geniş ve kalabalık bir aile yapısına sahip oldukları ve bu açıdan da ekonomik anlamda daha büyük zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Özellikle düğün ortamlarında, yeme içmenin, coşkun ve eğlencenin bol olduğu ortamlar olmasından kaynaklı, bu durumların da Dom çocuklarının bu mesleğe yönelmesinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Çünkü yoksulluğun olduğu bir tarafta, her hafta düğünün olması bolluğun bereketin olması, bir çocuk için o ortamda bulunma isteğini artırmaktadır. Ebeveynin birçok düğüne çocuklarını da götürmesi ve çocuğun ebeveyni davul veya zurna icra ederken görmesi, çocuğun bu mesleğe özenmesine de sebep olmaktadır.

Dom çocuklarının diğer etnik guruplardan farklı olarak, müziğin içerisinde doğmaları, müzikle olan zamanlarının çok daha fazla olması, dolayısıyla bu işle daha çok uğraşmalarından müzisyenlik mesleğine hâkimiyetleri de gelişmektedir (bkz. Resim4).

Resim 4. Ev ortamında Dom müzisyen baba ve çocukları (Yıldız, 2022)

Müzisyen Senen, kendi çocukluk döneminde telefon, tablet ve internetin olmadığını, dolayısıyla müzikle daha çok uğraştıklarını ve o şekilde yetiştiklerini belirtmektedir (KK-5). Henüz şehir yapılanmaları oturmamışken, Dom çocuklarının kırsal alanlarda daha özgür olduklarını, 5-6 yaşlarında iken her alanda rahat bir şekilde enstrümanlarını icra edebildiklerini de eklemektedir. Ayrıca, Dom çocuklarının kendilerine ait küçük müzik aletleri de bulunmaktadır. Bu müzik aletleri genellikle davul, kaval ve meydir. Bu enstrümanların yanı sıra, teneke veya naylon bidonlara ip bağlanıldığı, hayal güçleri ve yetenekleriyle kendi enstrümanlarını geliştirdikleri de görülmektedir (bkz. Resim5).

Resim 5. Plastik kova ve çubuklarla tasarlanan davul modeli (Yıldız, 2023)

Domlar'ın bu Diyarbakır'da kullandıkları yaygın enstrümanları davul ve zurnadır. Genellikle zurna icracılığının, dilli kaval ile başlanıldığı bilinmektedir. Kaval, dilli kaval, dilsiz kaval çalanlar da bulunmaktadır (bkz. Resim6). Enstrüman üretimleri için de belirli ustalar bulunmaktaydı. Davul kasnağının genellikle Malatya bölgesinden alınıp, Diyarbakır'da derisi ve çemberi yapılmaktaydı.

Resim 6. Dom müzisyen dilli kavalı seslendirirken (Yıldız, 2022)

Dom müzisyenlik geleneğinde, disiplinin de ön planda olduğu görülmektedir. Davulcu, “5-6 yaşlarında babalarının kendisine ve erkek kardeşlerine zorla enstrüman çaldırıldığını, abisinin kafasına vurarak neden enstrüman çalmadığını şiddetle sorguladığını belirtmektedir (KK-2). Bu mesleğin devam etmesinde ekonomik koşulların da önemli bir rolü olduğu ve bu işin bir gelir kaynağı olmasından ötürü babaların çocukları bu mesleği yapmaya zorladıkları görülmektedir. Bu yüzden çocukların iyi bir müzisyen olabilmesi ve gelir kazanabilmeleri sebebiyle uğraş verilmektedir. Dolayısıyla çocuklar, bu işe yoğunluk verip baba mesleğini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu disiplin çocukların evde çalışmaları dışında, gelir kazandıkları icra alanlarında da görülmektedir. Ebeveynin bu disiplini uygulamalarının temel sebebi, bu mesleğin gelir kaynağı kapısı olmasından dolayı işi layıkıyla yerine getirebilmeleri ve meslekten gelir elde etmeleri gerektiği içindir. Bu mesleği disiplinden öte, öncesinde sevdirebilmek adına birtakım yöntemler uygulanmaktadır. Babalar ve usta müzisyenlerin, bu işi iyi yapan çocukları arasında ödüllendirmeler yaptığı da görülmektedir. Davulcu; küçükken babasının kendisine ve erkek kardeşlerine birer kaval getirdiğini ve hangi çocuk önce kavalı icra etmeyi öğrenirse ona saat alacağı sözünü verdiğini ifade etmektedir (KK-2). O dönemlerde saatin onlar için önemli olduğunu ve o ödül için büyük bir heyecanla kaval çalışıp her üç kardeşin de bu enstrümanı öğrendiğini eklemektedir.

Domlar'ın müzisyenlik mesleklerini bir arada icra ettikleri geceler⁷ organize ettikleri bilinmektedir. Aynı bölgede oturan Dom erkek bireylerin, bir araya gelerek enstrümanlarını icra ettikleri bir ortam oluşturulmaktadır. Bu gecelerde, büyüklerin farklı kaideler ve farklı icra teknikleri ile küçük ve genç Dom çocuklarına örnek olup, özendirici bir rol oynadıkları söylenebilmektedir. Dom çocuklar gördükleri bu ortamda, büyükleri gibi çalabilmek, iyi bir icracı olabilmek, yeteneklerini ön plana çıkarabilmek için kendini gösterme yarışına girmektedirler (KK-1). Dom müzisyenlerin kendi aralarında yaptığı gecelerde, müzisyenlerin performanslarını en iyi şekilde sergileyip karşılıklı atışmalarla, Dom çocuklarının çeşitli teknik ve icraları görmelerini sağlamaktadırlar. Bu tekniklerden ve farklı icra biçimlerinden usta müzisyenlerin tekniklerini idol olarak seçmesine de yol açmaktadır. Bu noktada Dom çocukları arasında bir rekabet başladığı görülmektedir. Artık gençlik dönemine de girmeleriyle beraber, genç müzisyenlerin kendi aralarında rekabetinin arttığı belirtilmektedir. Senen; 20 yaşlarındayken, Dom gençleri arasında bir rekabet olduğunu, birinin çok iyi çalması durumunda, diğerlerinin de kendini geliştirmeye çalıştığını ifade etmektedir (KK-5). Bu mesleğin kıskançlık ve kibir tarafı da görülmekte olup, iyi bir müzisyenin Domlar içerisinde kıymetinin arttığı ve çok değer gördüğü eklenmektedir. Ayrıca bugün hala Dom müzisyenlerin, usta müzisyenlerden ve babalarından gördükleri eserler ve kaidelerle maddi kazançlar elde ettikleri bilinmektedir.

Dom müzisyenler düğün, nişan, kına, sünnet törenleri, asker uğurlamalarına her türlü tören ve eğlence yerlerine gittikleri görülmektedir. Toplumun ortak törenlerindeki müzikal alanların, Dom müzisyenlerin icra alanları olduğu görülmektedir. Yani toplumun daha elit kısmında, popüler eğlence mekânlarında, Dom müzisyenlerin daha çok geleneksel bir yapıda icra ettikleri müzik tercih edilmektedir. Eskiden düğünler açık alanlarda, köy meydanlarında, ya da mahalledeki geniş alanlarda yapılmakta olup, bir hafta süren düğünlerde Dom müzisyenlerin iyi bir gelir elde ettikleri bilinmektedir. Davulcu; “Balpınar⁸ ve Cankatran'da⁹ bir ay boyunca davullarının evden eve dolaştığını ve o köylerde davullarının susmadığını ifade etmektedir (KK-2). Eski dönemlerde köy düğünlerinin günlerce sürmesinden dolayı, bazı müzisyenlerin bulunması bile zor olmaktadır. Halk toplu törenlerde Dom müzisyenlere ihtiyaç duyduğundan dolayı, Dom müzisyenler yoğunlaşmakta ve bu durum Dom müzisyenlerin gittikleri yerlerde kıymet

görmelerini sağlamaktaydı. Dom müzisyenler bu mesleğe verilen kıymeti gördüklerinde, kendi çocuklarının bu meslekte iyi olabilmeleri için uğraş vermekteydiler.

Köy düğünlerinde iyi gelirlerin elde edildiği *Şabaş*¹⁰ adında bir gelenek vardır. Şabaş geleneğinde, köy düğünlerinde Dom müzisyenler gelen misafirleri karşılayıp, misafirlere komik performanslar sergileyerek, bahşiş almaktadırlar. Tekin:

“Dom müzisyenler ya misafirler gelirken misafirleri karşılamaya giderlerdi, ya da düğünün son günü bütün herkes Grani’ye geçip oynarken, Domlar’dan enstrüman çalmayan biri, herkesin önünde durup onları güldürerek, eğlendirerek komik hareketler yaparak, şapkasını çıkarıp, herkesten bahşiş alırdı. Bazen güzel bir gelir geldiğinde, damat ve düğün sahibi ile de bölüşürlerdi, öyle bir Şabaş geleneği de vardı¹¹” (KK-6).

Dom müzisyenlerin, genellikle yörenin halk oyunlarına da hâkim oldukları görülmektedir. Davul zurna ile beraber oynayarak, oyuna eşlik ettikleri de bilinmektedir. Diyarbakır’da bunun en güzel örneği davul çalan “Xalé Feço¹²” olduğu Dom müzisyenler arasında bilinir. Xalé Feço hem çalıp hem oynayan yetenekli bir Dom müzisyen olup, attığı köçekler¹³ ve icra ettiği figürlerle beraber çaldığı davul, iki yeteneği de bütün haline getirerek, bugün hala Dom müzisyenler arasında örnek gösterilen bir kimliğe sahiptir. Günümüzde, belli törenlerde mesleklerini icra etmelerinin yanı sıra, halk oyunları ekipleri ve halk oyunları yarışmalarında da mesleklerini icra etmektedirler. Bu bakımdan Dom müzisyenlerin icra alanları yöredeki icralarının yanı sıra, halk oyunlarının sahnelenmesinde de önemli bir rol oynamış ve meslekleri bakımından yöresel “mahalli sanatçılar” olarak tanımlanabilmektedir. Bülent Kurtişoğlu; oyun müziklerinin sahneye gelmeden önce nesilden nesile bir aktarım ile gerçekleştiğini ve yöresel mahalli sanatçılar tarafından icra edildiğini belirtmektedir (Kurtişoğlu, 2019, s. 25). Bunun örneği Diyarbakır yöre oyunlarının gerek yarışmalar gerek farklı amaçlarla sahnelenmesinde görülmektedir (bkz. Resim.7). Ancak Dom müzisyenler tarafından halk oyunları yarışmaları ve düğünlerdeki icra alanlarının mesleki açıdan birbiri arasında büyük bir fark olduğu belirtilmektedir. Davulcu; yarışmalarda çalmakla düğünlerde çalmak arasında çok büyük bir fark olduğunu, Diyarbakır’ın 7-8 oyununu 7-8 dakikaya sığdırmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir (KK-2). Düğünlerde saatlerce çalınan oyunlar farklı ezgilerle çeşitlendirilirken, yarışma ekiplerine çalınan bazı ezgiler kısa tutulmakta ve ezgiler tamamlanamamaktadır. Bu durumun Dom müzisyenlerin bu alandaki icralarında, düğünlerdeki kadar keyif alamamalarına da sebebiyet vermektedir. Yarışmalarda aynı zamanda, sahne disiplini gereksinimi nedeniyle, Dom müzisyenler için icra alanı zor bir hale gelmektedir. Halk Oyunları Yarışmalarında kullanılan sahne modeli nedeniyle, müzisyenlerin sahne içerisinde yer almadıkları görülmektedir. Dom müzisyenler iki kulisin arasına sıkıştırılıp, eşlik ettikleri bedenlerle göz göze gelmeden sololara eşlik ettikleri zaman; dansın ve müziğin içerisindeki iletişimi kuramadıklarından, bu icra alanının kültürel performanslarına olumsuz etki ettiklerini belirtmektedirler (KK-2; KK-5). Oyunun içerisindeki müzik, duygu ve iletişim bağları bu noktada koparılıp, kültürün yapısını bozduğu açıktır. Dom müzisyenlerin bu noktada yaptıkları işe mesleki anlamda yabancılaştığı görülmektedir. Bu gibi geleneksel dans icra platformlarında dansın ve müziğin bütün olarak geleneksel icra biçimini korumaya çalışmak oldukça önemlidir.

Resim 7.Dom müzisyenler halk oyunları yarışma öncesi hazırlık (Yıldız, 2022)

Sonuç

Müzikal bir çevre içerisinde dünyaya gelen Dom çocukları, çevresindeki müzikal uyarıların etkisiyle doğal süreçler dahilinde müzik eğitimi almakta olup, hayatları müzikle şekillenmektedir. Bu doğal süreç,

Dom çocuklarının müzisyenlik mesleklerine yönelmelerinde en önemli etken olarak görülmüştür. Dom çocuklarının müzik eğitim süreçleri, çevrelerinin müzikal alanla sarmalandığı anla birlikte başladığı söylenebilmektedir. Bu eğitim sürecinin, ekonomik sıkıntılardan dolayı da, ciddiyet ve disiplin içerisinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Müzisyenlik mesleği erkek aile bireyleri üzerinden devamlılık göstermiş olup, kadınların bu meslek içerisinde yer almadıkları görülmüştür.

Bu mesleğin devamlılığı, bir gelenek halinde sürdürülmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu meslekte ebeveynin rolünün önemli olduğu tespit edilmiştir. Dom çocuklarının babadan ve çevresindeki müzisyenlerden gördükleri ve duydukları müzik icra biçimleri, çocuğun bu mesleğe özenmesinde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca Domlar arasında iyi bir icracı olmak aynı zamanda Dom toplumu nezdinde saygınlık kazanmak anlamına geldiği tespit edilmiştir. Bu saygınlığın Dom çocukları arasında iyi bir icracı olabilmek için, rekabete dönüştüğü görülmüştür. Dom çocukların, kendi yaratıcılık güçleriyle ip, naylon bidon, teneke, çubuk gibi materyallerden davula benzer enstrüman yapımlarına rastlanmıştır. Müzisyenlik mesleğine başlamadan önce, babalarını ve çevresinden gördükleri icra biçimlerini bu enstrümanlarla taklit ettikleri görülmüş, buna örnek olarak video ve görüntü elde edilmiştir. Bölgede davul ve zurna ağırlıklı olarak; dilli kaval ve dilsiz kaval enstrümanları ile bu mesleğe başladıkları görülmüştür.

Dom müzisyenlerin kentleşme öncesinde, özellikle düğünlerin günlerce sürdüğü zamanlarda, bu mesleği yoğunlukta olarak Domlar'ın icra etmesinden dolayı, bölge halkı tarafından müzikal ihtiyaçları karşıladıkları ve neredeyse ulaşılamaz oldukları görülmüştür. Bu bakımdan bölge halkı ile aralarında daha uyumlu bir yaşam söz konusu olduğu ve yaptıkları işten iyi gelir elde ettikleri tespit edilmiştir. Kentleşme ile beraber Domlar'ın yerleşik hayata geçmeleri düğün, kına, nişan gibi törenlerin düğün salonlarına taşınması, kentte yeterli istihdam alanı bulamamalarına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak, meslekleri gün geçtikçe zorlu bir hale gelmiştir. İşverenlerin, Dom halkına alt sınıf muamelesi yapıp, tercih etmemelerinden dolayı, ekonomik gelir elde etmeleri güç hale gelmiştir. Bu sebeplerden dolayıdır ki, birçok Dom müzisyenin, artık yaşadıkları sıkıntılardan dolayı çocuklarının bu mesleğe yönelmesini istemedikleri, bu makalenin tespitleri arasındadır. Dolayısıyla müzisyenlik kimlikleri ile tanınan Domlar'ın, toplum olarak diğer bölge halkına benzemeye başladıkları öngörülmektedir.

Öneriler

- DOMDER derneği, Diyarbakır'da mevcut müzisyen Domlar'ı desteklemek ve bu mesleğin devamlılığını sağlamak adına faaliyetler yürütmelidir.
- Burs kurumları, yetenekli Dom müzisyen çocuklar için burs sağlamalıdır.
- Bölgede, Dom müzisyenler için müzik odaları kurulmalı ve bu mesleğin sosyal güvencesi sağlanmalıdır.
- Müzisyenlik geleneğinin devamlılığında Dom çocuklarının, Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümleri ve Üniversitelerin Konservatuar bölümlerine teşvik edici çalışmalar yapılmalıdır.
- Dom müzisyenlerin, emeklilik haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
- Diyarbakır'ın kültürel müzik mirasını taşıyan Dom müzisyen sanatçılara, Kültür Bakanlığı Sanatçı Tanıtma Kartı verilmelidir.

Sonnotlar

¹ Feride Koçer, Diyarbakır'ın Lice ilçesinde doğmuş, 75 yaşındadır. Dom etnik kökenli ailenin kızıdır. Büyük Lice depreminde Diyarbakır'a göç etmişlerdir. Koçer ile yapılan görüşme tamamen Kürtçe olup, makalede yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Görüşme, Koçer'in evinde gerçekleştirilmiştir. Koçer ile yapılan görüşmede, Dom kültürünün yapısı ve babadan-oğula geçen müzisyenlik geleneğinde kadının rolü üzerine tartışmalar, daha rahat bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

² Diyarbakır'ın ilçesi.

- ³ Diyarbakır bölgesinde yaşayan Domlar'ın, Dom olmayan insanlara kullandığı bir ifadedir. Dom kelimesi nasıl ki bir etnik kökeni ifade ediyorsa, Perek'de Domlar'ın, Dom olmayan kesime kullandığı bir ifade anlamındadır.
- ⁴ “Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Domlar belgeseli, 23 Ekim 2017'de Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin mali katkısıyla hazırlanmıştır. Bu yayın içeriğinde yalnızca, Diyarbakır Domlar ve Romanlar Kültür ve Dayanışma Folklor Gençlik ve Spor Kulübü Derneği sorumludur ve bu içerik hiçbir şekilde Avrupa Birliği veya Türkiye Cumhuriyeti'nin görüş ve tutumunu yansıtmamaktadır” (Kaya, 2017).
- ⁵ Buradaki yabancı kelimesi, Dom olmayan kimseler anlamında kullanılmıştır.
- ⁶ Seyfettin Davulcu'nun soyadı da, ailedeki davul icracılığından gelmektedir. Aslında, Dom müzisyenlerin adı veya soyadları icra ettikleri enstrümanlar olmasa bile, yöre halkı tarafından icra ettikleri enstrümanlarla birlikte isimleri anılmaktadır.
- ⁷ Eski dönemlerde sıklıkla yapılan geceler, günümüzde koşulların değişmesinden kaynaklı sıklığını sürdürmemektedir. Fakat pandemi döneminde iş imkânlarının olmamasından ve hayatın evde devam etmesinden dolayı, kendi aralarında bu etkinliği tekrardan gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Davulcu; “Pandemide de mesela hepimiz evde toplanıyorduk, herkes kendine göre sanatını icra ediyordu” (KK-3). Yapılan bu gecelere Kürtçe'de Şevbêrk denilmektedir.
- ⁸ Diyarbakır Kayapınar ilçesine bağlı köy.
- ⁹ Diyarbakır Kayapınar ilçesine bağlı köy.
- ¹⁰ Bahşış anlamındadır.
- ¹¹ Kaynak kişi Mehmet Tekin, Şabaş Geleneğini anlatırken geçmiş zaman kipleri kullanmış olsa da, günümüzde yörenin bazı yerleşim alanlarındaki törenlerde Şabaş Geleneğinin uygulandığı bilinmektedir.
- ¹² Xal, Kürtçe'de dayı anlamına gelmektedir.
- ¹³ Diyarbakır'da icra edilen halaylarda ortaya çıkmak, soloya çıkmak anlamında kullanılmaktadır.

Kaynaklar

- FIRAT, M. (2022). “Geçmişten Günümüze Çingene Göçleri: Sosyo-Tarihsel Bir Bakış”. *İçtimaiyet Sosyal Bilimler Dergisi, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı*. S.36-57.
- KAHRAMAN, B. (2014). Diyarbakır'ın Toplumsal Yapısı ve Diyarbakır Halkının Toplumsal Kurumlara Bakışı. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KURTIŞOĞLU, B. (2019). *Halk Oyunlarında Sahneleme Sanatı*. Edirne: Ceren Yayıncılık.
- MAK, M., & KURTIŞOĞLU, B.O. (2018). “Mardinli Koçerler”. *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (18) S.327-348.
- YANIKDAĞ, T. (2021). “Türkiye'de Romanlar ve Alt Kimlik Grupları: Etno-Dilsel Farklılıkların Kimliğe Yansımaları”. *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. C.2, S.1, 57-76.
- YILDIZ, Z. (2022). Dom Müzisyen Dilli Kavalı Seslendirirken. Diyarbakır.
- YILDIZ, Z. (2022). Dom Müzisyenler. Diyarbakır.
- YILDIZ, Z. (2022). Dom Müzisyenler Halk Oyunları Yarışma Öncesi Hazırlık Sahnesi. Hatay.
- YILDIZ, Z. (2022). Ev Ortamında Dom Müzisyen Baba ve Çocukları. Diyarbakır.
- YILDIZ, Z. (2023). Dom Çocuk Müzisyen. Diyarbakır.
- YILDIZ, Z. (2023). Dom Müzisyen ve Erkek Çocukları. Diyarbakır, On Gözlü Köprü.
- YILDIZ, Z. (2023). Plastik Kova ve Çubuklarla Tasarlanan Davul Modeli. Diyarbakır.

İnternet Kaynakları

- URL-1: “Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Domlar”. <https://www.youtube.com/watch?v=DMDECe6t1kM> (Erişim: 10.24.2022).

Sözlü Kaynaklar

- KK-1:** Nihat Bilici, Diyarbakır 1984, Lisans Mezunu, Türk Halk Oyunları Usta Öğretici. (Görüşme: 08.11.2022)
- KK-2:** Seyfettin Davulcu, Diyarbakır 1982, Ortaokul Mezunu, Müzisyen. (Görüşme: 08.11.2022)

- KK-3**Feride Koçer, Diyarbakır 1947, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı. (Görüşme:05.11.2022)
- KK-4**Süphan Koçer, Diyarbakır 1979, İlkokul Mezunu, Güvenlik-Müzik Organizatörü-Müzisyen (05.11.2022)
- KK-5**Hüseyin Senen, Diyarbakır 1981, İlkokul Mezunu, Müzisyen. (Görüşme: 08.11.2022)
- KK-6**Mehmet Tekin, Diyarbakır 1959, Lisans Terk, Emekli Tıbbi Müessil-Halk Oyunları Eđitmeni.(Görüşme:05.11.2022)